

Бешкенадзе Ганна Володимирівна,
студентка II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н. Іваниця А.В.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У час становлення України як правової, демократичної та соціальної держави важливе місце у досягненні країною гідного рівня життя громадян, згладжування соціальної диференціації і допомоги тим, хто її потребує, посягає безоплатна правова допомога. За Законом вона поділяється на первинну та вторинну [1]. Первинна правова допомога передбачає надання консультацій, інформації з юридичних питань та складення різноманітних правових документів; вторинна правова допомога розуміється вже як гарантія держави у створенні рівних умов для доступу громадян до правосуддя і процесу, тобто забезпечує представництво інтересів осіб у судах (або перед іншими особами) та захист людини, яка звернулася по допомогу. Коло осіб, які мають право на вторинну правову допомогу обмежується чотирнадцятю статтею Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

За весь час існування документу виникає багато проблем і питань, які досі не вирішені. У своїй праці я хочу розглянути ті, що порушують права людини, гендерні права, професійні права адвокатів та питання про фінансування системи безоплатної правової допомоги [4]. Починаючи з проблем, які порушують права людини варто сказати, що Закон не закріплює вільний вибір особою захисника у процесі, адже це противажить одразу і Конституції України, і Конвенції з прав людини. У Законі затверджено, що саме центр безоплатної правової допомоги приймає рішення про надання вторинної правової допомоги та призначає захисника, таким чином особа, щодо якої пред'явлене кримінальне обвинувачення і якій надається правова допомога, де-факто позбавлена права на вільний вибір захисника, що не узгоджується з Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини. Також у Законі є порушення у вигляді дискримінації за майновим станом, оскільки саме центр надання безоплатної правової допомоги призначає адвоката і особа, яка звернулася по допомогу не має вибору та повинна погодитися з кандидатурою, оскільки не має фінансових ресурсів для укладання договору з іншим адвокатом [3]. Це також перечить статті про дискримінацію з Конвенції про права людини. Як одна з чергових проблем – невстановлення критеріїв надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим громадянам та часових обмежень щодо перевірки майнового статусу громадян. Як результат - така правова допомога, як правило, надається за кошти із бюджету кожному без винятку та без урахування його майнового стану. З публічної інформації Асоціації Адвокатів України відомо, що наразі діюче кримінально-процесуальне законодавство України за певних обставин дозволяє судові змусити обвинуваченого користуватися адвокатом, якого надає центр безоплатної правової допомоги, незалежно від фінансового стану обвинуваченого. Навіть якщо громадянин має фінансові ресурси заплатити за юридичну

допомогу і найняв декількох адвокатів за власним бажанням, органи слідства чи суд можуть у певних випадках призначити (або призначають) адвоката безоплатної правової допомоги, аби прискорити провадження, а в деяких випадках і вплинути на провадження. До переліку проблем, що порушують права людини слід також віднести неможливість заміни адвоката (що затягує кримінальний процес) та численні звернення громадян з питання корупційних діянь безоплатної правової допомоги (надання додаткових платних послуг, укладання додаткових платних угод).

Велику увагу слід приділити гендерному питанню. Доповідь Габрієли Кнауль, яку представили Раді з прав людини ООН 29 квітня 2011 року, дуже чітко висвітлює проблеми гендерного аспекту, а сама доповідь вказує на засоби правового захисту, які мають бути. по-перше, доступними, по-друге, адекватними, а також враховувати гендерний чинник. Саме такий захист є умовою для реалізації доступу до правосуддя жінкам. Держава зобов'язана сприяти доступності, прозорості правосуддя та судового процесу для всіх людей та нейтралізувати усі дискримінаційні впливи, зокрема за ознакою статі. Мають місце також позитивні дії, що спрямовані на допомогу та забезпечення доступу до правосуддя. Але, нажаль, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» не приділяє достатньо уваги всім гендерним питанням, які дуже гостро постають не тільки у нашій країні, а і у світі [5].

Окреслити проблему безоплатної правової допомоги у сфері адвокатської діяльності можна за допомогою Закону України «Про адвокатуру», який характеризує адвокатську діяльність, як незалежну від держави [6]. Але ця незалежність руйнується через розголошення адвокатської таємниці щодо їхніх клієнтів або справ, коли звітуються перед посадовими особами центру безоплатної правової допомоги. Це порушення і законодавства України, і міжнародного. Схожа за природою проблема – це проблема нерівномірного розподілу справ серед адвокатів. Вона породжує загрозу незалежності адвокатів системи безоплатної правової допомоги у зв'язку з оплатою їхньої праці.

Проблеми, пов'язані з корупційними діяннями існують у всіх сферах державної роботи, тому сегмент безоплатної правової допомоги не став виключенням. Вже відомо, що кошти з бюджету України використовуються непрозоро та неефективно у відношенні центрів правової допомоги. Оскільки кількість працівників збільшується щороку у геометричній прогресії, постає велика проблема контролювати та упорядковувати витрати на утримання центрів та оплати роботи працівників. Дуже великий вплив мало зменшення фінансування роботи адвокатів та при цьому збільшення фінансування саме апарату безоплатної правової допомоги.

Отже, як і держава, система безоплатної правової допомоги знаходиться у перехідному положенні та потребує багато доробок. Дуже важливим є підтримка розвитку цієї системи, оскільки вона забезпечує належний та рівний доступ до правосуддя, юридичної інформації, суду та консультацій. Але існує перелік проблем та невирішених питань, що постали за період роботи Закону, що регулює цю систему. Зокрема, я маю на увазі проблеми, пов'язані з жорстким порушенням прав і свобод людини, дискримінацією за ознакою статі, недбалим відношенням до праці адвокатів

та неузгодження їхньої роботи із Законом України «Про адвокатуру», а також корупційні схеми у діяльності системи правової допомоги. Тож, система потребує негайного реформування та корінних змін: вдосконалення доступності та зрозумілості чіткого кола осіб, які мають права на допомогу, покращення алгоритму призначення адвокатів та контроль за якістю наданої допомоги. Тому лише через зміни цієї системи можна досягти найкращого результату.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97.
4. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування: Звіт. Національна асоціація адвокатів України/ Затв. ріш. Ради адвокатів України №125 від 13.11.2015 р.
5. Анотації до порядку денного сімнадцятої сесії Ради з прав людини / Генеральна Асамблея ООН/ A/HRC/17/1, п. 39–45. 2011р.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст.282.